

УДК 81'271.1

Діана ГУЛЬПА

ФОРМИ ЗВЕРТАННЯ У ТВОРЧОСТІ Т. ШЕВЧЕНКА ТА Ш. ПЕТЕФІ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 1 (31).

Гульпа Д. Форми звертання у творчості Т. Шевченка та Ш. Петефі; 15 стор.; кількість бібліографічних джерел – 20; мова – українська.

Анотація: У статті крізь призму соціолінгвістики простежено форми звертання у творчості Т. Шевченка та Ш. Петефі. Матеріал систематизовано за класифікацією угорського соціолінгвіста Граф Режева. Результати дослідження засвідчують: поезія українського та угорського митців відтворює дуже близьку, подібну суспільно-історичну дійсність, що знаходить відображення у проблематиці, тематиці, стилістиці, а також у виборі форм звертання.

Ключові слова: форми звертання, соціолінгвістика, мовленнєвий етикет, комунікація, спільність та відмінність форм звертань.

Для пізнання історії, культури та світогляду нації обов'язковим є знання її минулого. Лише крізь призму минулого пізнається теперішнє та проєктується майбутнє, а розкрити сутність минулого здатна, насамперед, література завдяки доробку своїх видатних письменників. До таких, поза сумнівом, належать і корифеї української та угорської літератури – Тарас Шевченко та Шандор Петефі. Саме у їхній поезії найяскравіше відображено ті історичні, суспільно-політичні події, що відбувалися в Україні та Угорщині у ХІХ-му столітті. За словами І. Дзюби, «Шандор Петефі – це Угорщина, Тарас Шевченко – це Україна [2, с. 9]». Для глибшого розуміння питання нашого дослідження суттєвим є також вивчення впливу однієї нації на іншу з історичної, політичної, суспільної та культурологічної точки зору, дослідження тих факторів, що відбувалися в Європі, зокрема в Україні та Угорщині. Підтверджують це й висновки П. Пандої та К. Палмої, в монографії яких наголошується, що селянське повстання, яке спалахнуло у 1846-го року в Галичині, мало великий вплив як на формування революційної думки угорських демократів, так і на світогляд самого Шандора Петефі.

Для більш глибшого вивчення цієї проблематики опираємося також на соціолінгвістику, яка, як відомо, вивчає вплив суспільних явищ на формування мовлення. А мовлення, у свою чергу, є барометром усіх змін, яких зазнає суспільство у ході історії. Суттєвим у цьому плані є вивчення основних форм мовленнєвого етикету, зокрема форм звертання, що, за визначенням Графа Режева, «є одним із способів ініціювання комунікативного акту» [16, с. 128]. Тому головна мета нашого дослідження полягає: 1) у вивченні найуживаніших форм звертань, що використовують у творчості Т. Шевченка та Ш. Петефі; 2) у систематизації форм звертань; 3) у виявленні спільного та відмінного у використаних авторами формах.

Актуальність дослідження полягає в тому, що форми звертання у творчості Т. Шевченка і Ш. Петефі з точки зору соціолінгвістики до того ж, у зіставному плані, ще не аналізувалися.

Як українська, так і угорська наукова література чимало уваги приділила вивченню творчості Т. Шевченка та Ш. Петефі, крім іншого, і в зіставному плані. Засвідчують це праці таких учених, як Неділько О. Д., Шахова К. О., Булаховський Л. А., Дзюба І., Полюга Л. М. Морот К., Моргочі І., Елекфі Л., Іййеш Д., Панді П., Палмої К., Чонаді І., Штемберг Я. та ін. У ході дослідження стали у нагоді також студії із соціолінгвістики видатних угорських мовознавців Деме Л., Грейтші Л., Вохо І., Граф Р. та Кіш Є.

Варто звернути увагу, зокрема, на дослідження тих українських та угорських учених, які при вивченні поезії Т. Шевченка та Ш. Петефі зіставляли їх творчість із доробком видатних письменників світової літератури ХІХ-го століття, а також наголошували на спільних рисах у їхній поезії. Так, наприклад, К. Шахова у монографії про Ш. Петефі наголосила на тому, що «українському читачеві Шандор Петефі, крім усього іншого, близький тим, що в його житті й поезії він знаходить багато спільного з життям і творчістю Тараса Шевченка. Головне, що ріднить обох великих поетів, – їх революційний демократизм (...),» а також «обох великих поетів споріднює їх найглибша народність... І Шевченко і Петефі – поети глибоконаціональні. Вони втілюють геній своїх народів, кращі риси національного характеру» [5, с. 6-8].

При опрацюванні зібраного матеріалу нами взято за основу класифікацію, розроблену Графом Режевим. Сюди відносимо: форми звертання з використанням власних назв; форми звертання, що вказують на рід заняття, родинний зв'язок, дружні відносини, стать, суспільний стан, ранг, чин; форми звертання, що використовуються між закоханими; релігійні форми звертання. У ході систематизації матеріалу нами виявлено також форми звертання до батьківщини, до співвітчизників, метафоричні звертання.

Форми звертання у творчості Т. Шевченка та Ш. Петефі як в українській, так і в угорській мовознавчій літературі частково простежувалися, а ось із соціолінгвістичної точки зору, таких досліджень не велося. Так, форми звертання у творчості Т. Шевченка досліджувалися й О. Д. Неділько у статті «Звертання у поетичних творах Т. Шевченка.» Науковець зазначає, що «звертання, часто вживані у поетичних творах Т. Шевченка, не тільки передають звернення до особи чи предмета, а й несуть додаткове стилістичне навантаження, виконують важливу художню функцію» [3, с. 41]. Приділив увагу дослідженню звертань у творчості Шевченка й Л. Булаховський, який зазначив, що «Тарас Шевченко – один із найоригінальніших світових поетів, тим оригінальніший, що його своєрідність сполучається з численними особливостями манери поетично-народної, – може, більше, ніж хто-будь інший показує, як саме вибір і художня обробка звертань глибоко пов'язані з основними нервами його творчості, з основними особливостями його художніх уподобань і майстерності» [1, с. 580-581]. В угорській науковій літературі вивченню форм звертань у творчості Петефі велику увагу приділив Елекфі Ласло, який зазначив, що у поета «звертання – це зовсім інший комунікативний акт, ніж виклик або індикатив. Можемо вважати його окремим членом речення» [10, с. 105-106]. Науковець приділив також увагу питанню повторних звертань.

Результати досліджень форм звертань у творчості Т. Шевченка та Ш. Петефі засвідчили, дивовижну схожість між ними. Важко знайти суттєві відмінності як у їх творчості, світогляді, так і у формах звертань. Лише у дрібних нюансах можна спостерігати певну різницю. Як творчість Т. Шевченка, так і доробок Ш. Петефі характеризується різноманітними формами звертань, зокрема: звертанням до батьківщини, до співвітчизників, метафоричними формами звертань, звертаннями із використанням власних назв, звертаннями, що вказують на родинний зв'язок, дружні відносини, стать, суспільний стан, сферу діяльності, чин, ранг, звертаннями, що використовуються між закоханими, релігійними формами звертань. Домінуючими з наведених форм в обох поетів є звертання до батьківщини, до співвітчизників, звертання, що вказують на родинний зв'язок та метафоричні форми звертання. Наведемо декілька прикладів.

Так, звертаючись до батьківщини Т. Шевченко здебільшого використовує такі форми: *Моя Україно! За що тебе сплюндровано* (с. 177), *Світе тихий, краю милий* (с.177), *Привітай же моя ненько Моя Україно* (с.74), *Плач Україно! Бездітна вдовця!* (с. 241), *Любіте, брати мої, Україну любіте* (с. 340), *О доле моя! Моя країно!* (с. 339), *Україно! Мій любий краю не повинний!* (с. 527). Через форми звертань до батьківщини поет висловлює щирю любов, боязнь, співчуття, відданість

своєму краю, своїй землі. Тарас Шевченко звертається до своєї країни так, як до матері, до дитини, до коханої звикла звертатися людина. Кожна з наведених форм відтворює суспільно-політичну ситуацію, в якій опинилася Україна у ХІХ-му столітті.

Шандор Петефі звертається до батьківщини як до найближчого, найдорожчого друга, товариша, здебільшого з означенням добрий, вірний. *Hű bajtárs, jóbarát, jó hazánk drága hon, te bajtárs* (с. 11) (*вірний товариш, добрий друг, добра батьківщина, ти товаришу*), *édes szép hazám* (с. 14) (*моя дорога, чудова батьківщино*), *hazám, anyám* (с. 29) (*батьківщино, моя мати*) *tied vagyok, tied, hazám!* (*я твій, моя батьківщино*), *Te zordon Kárpátoknak* (с. 47) (*ти, хмурий Карпати*), *Szép vagy, alföld* (с. 119) (*рівнино, ти гарна*), *Hej, Debrecen, ha rád emlékezem* (с. 128) (*Дебрецене, коли згадаю тебе*), *ó édes nemzetem* (с. 550) (*о дорога моя нація!*), *szegény hazám* (с. 412) (*бідна моя батьківщино*), *Magyarország, édes hazám* (с. 284) (*Угорщина, моя солодка батьківщино*). Порівнюючи форми звертання до батьківщини можемо виокремити дві найбільш типові відмінності: по-перше, Т. Шевченко у звертаннях часто вживає власну назву, тобто форму «Україно», а у Ш. Петефі ця форма звертання використовується спорадично. Т. Шевченко звертається до батьківщини як, до (милої, любої), матері, коханої, а Ш. Петефі, – як до сердечного друга, товариша.

У ході дослідження нами виявлено також форми звертання до співвітчизників. Ця форма одна з найбільш проблематичних форм як у поезії Т. Шевченка, так і в доробку Ш. Петефі, тому що за змістом вірша її потрібно віднести до цієї групи, але за змістом самого звертання її можна також віднести до звертань, що вказують на дружні або родинні відносини, а також до метафоричних звертань.

Т. Шевченком використовуються такі форми: *добре, брате* (с. 260), *брати мої* (с.263), *О люди! О люди, небораки* (с. 516), *Моліться, братія!* (с. 492), *ходімо, батьки-отамани* (с. 404), *навчіть мене, люде добрі* (с. 362), *як знаєш, пане-брате* (с. 455), *обніміться ж, брати мої, молю вас, благаю!* (с.264),..., *ви! Сини сердешної України!* (с. 262), *Отак, люде, научайтесь ворогам прощати...!* (с. 392), *Сини мої, орли мої! Летіть в Україну* (с. 90), *друже, брате! Отак-то, ляше, друже, брате!* (с. 331).

Ш. Петефі використовує такі форми: *atyafi* (*брате*), *jó földi* (*добрий земляче*), *kend* (*пане таздо*), *gazduram* (*таздо*) (с. 32), *ti emberek, földiek* (с. 42) (*ви, люди, земляки*), *atyámfia* (*пане-брате*) (с. 67), *magyar nép!*, (с. 412) (*угорський народ*), *magyarság!* (с. 426) (*угорці*). Як бачимо, у звертаннях до співвітчизників обидва поети використовують схожі форми.

Особливе місце посідають метафоричні форми звертання, як за кількістю, так і за багатогранністю.

Домінуючими у цьому плані є звертання до небесних явищ, до рослин, тварин, метафоричні звертання філософського, духовного характеру тощо. Здебільшого метафоричними формами звертань поети передають свій духовний стан, своє ставлення до світу та повсякдення.

Поезія Т. Шевченка багата на метафоричні звертання, особливість її полягає у різноманітності використаних форм: *Вітре буйний, вітре буйний, ти з морем говориш* (с. 43), *Квіти мої, діти!* (с. 72), *Сини мої, орли мої!* (с. 90), *Бодай тобі, доле, у морі втопитись* (с. 414), *Місяченьку! наш голубонько! Ходи до нас вечеряти* (с. 39), *Думи мої, думи мої, Лихо мені з вами!* (с. 71), *Ох, літа! літа! Що ви творите?* (с. 332).

У творчості Ш. Петефі метафоричні форми звертання теж посідають центральне місце і виділяються своєю багатогранністю: *folyam, kebled hányszor repeszt* (с. 90) (*помічку, скільки раз ти розриваєш груди*), *fűtyentek rád, zord világ* (*свищу на тебе, похмурий світе*) *nevetve dűlök jégöledbe, tetető* (с. 70) (*сміючись, впаду у твої льодяні обійми, кладовище*), *Sors, hatalmad nevetem* (с. 8) (*доле, насміхаюсь над твоєю силою*), *ékes rónaság...ismersz –e még?* (с. 14) (*чудесна рівнино, чи впізнаєш ти мене*), *Nah halál, te nagy kérdéssel* (с. 200) (*о смерте, великий знаку оклику*), *Oh fej, oh kebel, te kettős átok* (с. 25) (*о голову, о груди подвійне прокляття*), *Te énekelsz, remény, te kedves csalogány!* (с. 200) (*ти співаєш, надіє, ти, милий соловейку*), *Természet! Még te is gúnyolódol?* (с. 282) (*природо, це й ти глузуєш*). У використаних метафоричних формах теж помітна схожість, хоча у аналізованих нами віршах Ш. Петефі знаходимо також звертання до смерті, кладовища, що не є типовим для Т. Шевченка.

Слід виокремити також форми звертання, що вказують на родинні відносини. Ці форми не виділяються особливою різноманітністю, але за кількістю вживання посідають чільне місце між іншими формами звертань. Поети використовують схожі за змістом та формою звертання.

Т. Шевченко здебільшого вживає форми звертання, які вказують на близькі родинні відносини. Домінуючими є такі форми звертання: *сину*, *доню*, *мати*, *тату*, *діду*, *кумо* та їх варіанти: *мій сину* 346, *доню, не журиш* (с. 519), *воскресни, мамо!* (с. 528), *Діду, серце, голубчику* (с. 124), *великомученице кумо!* (с. 549), *земле... і кров'ю, сину, полилась, У наймах сестри* (с. 476), *Мій братику! моя ти доле* (с. 506), *Прости мене, моя мати!* (с. 399), *А ти, кумасю* (с. 556), *ой сину, мій, сину, моя ти дитино* (с. 185), *Тату! тату! наша мати...* (с. 401), *сину мій, сину* (с. 409), *дивись, дитино* (с. 475), *Дитя моє! мій синочку* (с. 294), *мій батечку, мій братику* (с. 32), *бабусенько, голубонько серце моє, ненько!* (с. 47).

У поезії Ш. Петефі спостерігаються схожі тенденції, хоча він залюбки використовує демінувативні форми звертання: *солодка мати, синочку,*

дитинко: anyám (с. 25) (*мати*), *fiacskám, lelket drága napja* (с. 29) (*синочку, скарбу моєї душі*), *bácsikám* (с. 32) (*дядечку*), *édesapám, édesanyám* (с. 54, 86, 96) (*солодка мамо, солодкий тату*), *anyám, édes lelket* (с. 78) (*мамо, солодка моя душе*), *gyermekem* (с. 45) (*дитинко*), *öcsém* (с. 107) (*молодий брате*), *jó apám* (с. 273) (*добрий батьку*).

Слід приділити також увагу дослідженню форм звертання, які вказують на дружні відносини. Ці форми цікаві тим, що при звертанні до друга часто використовується подвійне звертання, наприклад: *друже-брате, сину-брате*, тобто комбінується форма звертання до друга та форма звертання, що вживається у родинному звертанні. Використання такої форми характерна, насамперед, для творчості Т. Шевченка: *брати мої* (с. 276), *мій брате єдиний* (с. 274), *мій братику* (с. 280), *як знаєш пане-брате*, (с. 455), *друже-брате* (с. 340, 460) *мій друже щирій, мій єдиний!* (с. 342), *мій друже, мій брате!* (с. 345), *мій сину, друже мій єдиний, сивий брате!* (с. 358), *моя ти любо! мій ти друже!* (с. 538), *друже мій убогий!* (с. 472).

Ш. Петефі у поезії теж часто використовує форми звертання, що вказують на дружні відносини. Подібно до Т. Шевченка, у нього так само зустрічаються подвійні форми звертання, але набагато рідше, ніж у його сучасника. Поет охоче вживає форми звертання, доповнюючи їх такими означеннями: *добрий, старий, любий, коханий, милий, молодий* тощо: *öcsémuram!* (с. 15) (*друже-брате*), *rajtás* (с. 22) (*друже дитинства*), *régi jóbarát* (с. 42) (*старий добрий друже*), *szív barátom* (с. 45) (*сердечний друже*), *atyámfia* (с. 67) (*друже-сину*), *barátim* (с. 91) (*друзі мої*), *szerelemes barátaim* (*любі друзі*), *rajtikám* (с. 106) (*демінувативна форма друже дитинства*), *régi cimborák* (с. 341) (*стари товариші*), *szerelem barátom* (с. 386) (*любий друже*), *ifjú pályatárs* (с. 386) (*молодий колего*).

Серед багатства та різноманітності форм звертань можна виділити також форми звертання із використанням власних назв. Ідеться про форми, які часто використовуються у творчості обох поетів. Ці форми вживаються не лише у звертанні до осіб, але й до річок, землі, міст, країн тощо.

Т. Шевченко вживає такі форми звертань: *моя Маріє* (с. 513), *О, мій Петрусю!* (с. 468, 469), *Катерино, серце моє!* (с. 52), *знаєш, Маню* (с. 466), *чи правда, Оксано?* (с. 123), *Мариночко* (с. 385), *Дністре, вода каламутна*, (с. 389), *Ой Дніпре, мій Дніпре* (с. 121).

У поезії Ш. Петефі виділяємо такі звертання: *jó Petőfi* (с. 49), *te Sándor* (с. 77), *Pistikám* (с. 107), *Büngözdí Bandi* (с. 108), *Ambrus gazda* (с. 116), *hej, Debrecen* (с. 128), *Panni* (с. 130), *Peti* (с. 140), *Kari* (с. 185), *Péter* (с. 191), *Etelkém* (с. 293), *Lidi lelket* (с. 479), *szép alföld, alföldem* (с. 399).

Можемо зазначити, що в аналізованих віршах Т. Шевченка та Ш. Петефі форми звертань із використанням власних імен свідчать про схожість та відмінність вживаних форм.

Зібраний матеріал дає можливість відокремити форми звертань, що вказують на стать. Хоча ця форма є однією з найменш багатобарвних, але часто використовується поетами, чим і зумовлено її дослідження.

Т. Шевченко вживає такі форми: *дівча любе, чорнобриве..* (с. 534), *ох дівчата* (с. 124, 469, 28), *сядьмо хлопче* (с. 124), *парубче, юначе* тощо.

Ш. Петефі вживає такі форми: *hej kisleány* (с. 90, 40) (*гей, дівчинко*), *ifjú* (с. 80) (*юначе*), *reszkető legény, talpra lány* (с. 15) (*наляканий парубок, вставай, дівчино*), *nos fiúk* (с. 42) (*нуж бо, хлопці*), *jó fiú* (с. 50) (*добрий хлопче*), *megállj leányka* (с. 58) (*постій, дівчинко*), *kölyök* (с. 89) (*жаргонна форма лексеми «хлопчик»*), *kislyány lányka*, (с. 363), (с. 103) (*діалектна форма слова «дівчина»*), *kicsiny kis leányka* (*малесенька – мала дівчиночко*) (с. 522).

Слід згадати також форми звертання, що вказують на суспільний стан, сферу діяльності, чин та ранг особи. Хоча вони не посідають вагоме місце, порівняно з іншими формами, але яскраво відображають суспільні відносини того часу.

Наводимо звертання із творів Т. Шевченка: *спасибі вам, панове-молодці* (с. 412), *Княжно моя* (с. 360), *Пані!Пані!* (с. 470), *гуляй, пане* (с. 60), *Я? з панями?* (с. 67), *пане полковнику* (с. 67), *ясновельможні* (с. 67), *паночки* (с. 68), *царям, всесвітнім шинкарям, трудящим людям, робочим головам* (с. 536), *паничі* (с. 474).

У віршах Ш. Петефі знаходимо такі звертання: *tiszt urat* (с. 65) (*пане офіцере*), *urak* (с. 62) (*пани*), *Ambros gazda* (с. 116) (*газдо Омбруше*), *kántor urat* (с. 146) (*пане дяку*), *pagyságos úr* (с. 375) (*високоповажний пане*), *szegény juhászlegény* (с. 388) (*бідний пастирю*), *paraszt* (с. 396) (*селянине*), *jó gróf drusztát* (с. 556) (*добрий графе, мій тезко*), *oh, hölgy* (с. 557) (*о пані*), *pagyságos úr* (с. 374) (*високоповажний пане*).

Серед форм звертання слід виокремити також релігійні форми звертань.

Т. Шевченко часто використовує релігійні форми звертань. Щодо цього Л. Булаховський зазначив, що «серед провідних уявлень, що весь час привертають його до себе, є й винесене ним із надр релігії Боже (милий, мій єдиний тощо), звертання надто часте в нього і надто характерне» [1, с. 585]. Приклади на використання релігійних форм звертання знаходимо і у віршах Ш. Петефі, хоча для нього вживання цієї форми не є типовою. Пояснення цього слід шукати у його антиклерикальності.

Релігійні форми звертань, використані Т. Шевченком, багаті як у духовному, так і в стилістичному плані: *О боже мій! О мій єдиний!* (с. 359), *О боже мій милий!* (с. 38), *За кого ж ти розіп'явся, Христе, сину божий* (с. 311), *Святий боже, милий!* (с. 280), *Мій боже милий!* (с. 343), *О господи!* (с. 505), *Ой боже милий! милий, милосердний!* (с. 414), *Тяжко мені, боже милий* (с. 444),

праведна душе! (с. 48), *Мені ж, о господа, подай любити мені ж, мій боже, на землі* (с. 536), *Восплав, пророче, сине божий* (с. 531), *во ім'я господа Христа і матері його святої* (с. 477).

В аналізованих нами віршах Ш. Петефі релігійні форми звертань зустрічаються рідше, ніж у творах Т. Шевченка. Найуживаніші з них: *Istenem, Isten* (с. 42) (*Боже, мій Боже*), *Én alkotóm* (с. 48) (*мій творець*), *én Istenem* (с. 489) (*мій Боже*), *hallgass meg engem, égi hatalom, Hallgass meg engem, édes Istenem* (с. 372) (*почуй мене, небесна сило, почуй мене, мій милий Боже*), *Hatalmas Isten, nérem istene...* (с. 372) (*великий Боже, Боже мого народу*).

Важливу роль серед форм звертань посідають форми звертання до коханої. Поезія обох поетів багата на форми звертання до коханої, хоча у творчості Ш. Петефі ця форма є однією з домінуючих. У любовній ліриці Т. Шевченка переважає звертання «серце», а у Петефі «дівчинко», «мала дівчинко». Щодо звертань до коханої у віршах Т. Шевченка Л. Полога відзначає, що «улюблене звертання Т. Г. Шевченка є слово «серце», що виступає часто в поширених звертаннях як метонімічний вислів» [4, с. 71]. Підтвердженням цього є також зібрані нами звертання: *ходімо, серце, погуляеш* (с. 467), *умийся, серденько!* (с. 359), *мої любі* (с. 124), *моє серце* (с. 125), *серденько* (с. 314), *дівча любе, чорнобриве* (с. 534), *загинеш, серденько, загинеш* (с. 314).

У поезії Ш. Петефі форми звертання до коханої є різноманітними та стилістично багатими, це стосується передусім звертань до коханої дружини. Улюблене звертання поета *leányka, lányka* (*дівчино, дівчинко*) та діалектна форма звертання (*дівчино*), її вживання домінує особливо на початку творчого шляху митця: *'De, leányka, te ne félj!...Híj öledbe, lányka, s lángszekérről És mennyországgról lemondok én* (с. 363) (*але ти, дівчинко, ти не бійся...візьми мене, дівчинко, у свої обійми, і я відмовлюся від полум'яної колісниці та раю*), *hej kisleány* (с. 90) (*гей, дівчинко*). Залюбки використовує поет також метафоричні форми звертання до коханої: *angyalom, édesem, galambom* (с. 12) (*мій ангеле, солодка, голубе*), *jer ölembe kincsem, rózsát ...galambom* (с. 21) (*їди в мої обійми, скарбу, трояндо, голубе*), *szép galambom* (с. 29) (*моя гарна голубко*), *gyöngyvirágom* (с. 57) (*моя ти конваліє*). У пізніх віршах форма звертання *lányka, lányka* (*дівчина, дівчинка*) доповнюється означенням *мала kislyány, kisleány* (с. 40) (*мала дівчинко*), *kislyány* (с. 103) (*діалектна форма звертання мала дівчинко*), *Te Vagy, te vagy, barna kislyány...* (*ти є, ти є моя кара, маленька дівчинко*). У віршах, присвячених дружині, спостерігається більша різноманітність у формах звертань, ніж у ранній любовній ліриці. Так, крім звертання «моя мала дівчинко» використовуються також метафоричні форми звертання та форми звертання з використанням власного імені, форма *дружино, наречена, мила* тощо:

kedvesem (мила), *kedves szép csillagom* (с. 53) (моя мила, гарна зіронька), *kedves babám* (с. 57) (моя мила лялько), *szívem* (серденько), *szívem, kincsem, kedves rózsám* (с. 389) (серденько, скарбу мій, мила моя трояндо) *az én mátkám* (с. 40) (моя наречена), *Űlj, hitvesem, űlj az öleembe ide* (с. 149) (дружино моя, йди в мої обійми).

У Ш. Петефі, так само, як і у Т. Шевченка, помітний вплив народної пісні, особливо у їх любовній ліриці. Вони показали світу, як можна здобутки народної творчості підняти на олімп літературного мистецтва. Як свідчить Л. Полюга, «у творях Т. Шевченка.....звертання до коханої передається у різноманітних формах, але більшість з них стилізована під народну пісню» [4, с. 70]. Особливістю віршування Ш. Петефі, зокрема у його любовній ліриці, є також те, що він бере за основу народну творчість. Це підтверджує також І. Моргочі: «Особлива майстерність поета полягає в тому, що він із словотворення та висловлювання народу зробив поезію» [15, с. 208]. Важливим є також те, що тематика віршів будується на реальних подіях із життя Ш. Петефі. Як зазначив Імре Лойш, «творчість Петефі завжди відображає реальні події його життя, особливо вірші фольклорного характеру, та любовна лірика (....) поета» [13, с. 398].

Крім наведених вище численних прикладів дивовижною є також схожість тем, думок, поетичних образів у обох поетів, хоч вони були громадянами інших держав, розмовляли різними мовами,

були різних національностей, походили з різних суспільних верств. Події, що відбувалися в Європі у ХІХ-му столітті, зокрема визвольні війни, повстання за скасування кріпосного права, прагнення до соборності, з'єднали всіх європейців. Схожа історична, політична, суспільна реальність породила подібні поетичні відчуття, прагнення, думки, дії. Так, Іван Дзюба відзначає: «Хтозна, чи можна знайти двох інших так споріднених поетів, як Тарас Шевченко і Шандор Петефі. Вони близькі один до другого і багатьма моментами особистої долі та вдачі, і характером своєї поезії, і своєю політично-національною діяльністю, і значенням для своїх народів та місцем у їхній історії, – а ця широка спорідненість і аналогічність визначалася перш за все схожими в історичній долі Угорщини та України і подібністю національно-визвольних проблем у ту добу, якої обидва поети були сучасниками» [2, с. 14-15]. Ці слова підтверджують й використані поетами у віршах форми звертання до батьківщини, до співвітчизників, до друзів.

Дослідження форм звертання у творчості Т. Шевченка та Ш. Петефі показало, що, по-перше, форми звертання найяскравіше відображають у мовленнєвому сенсі всі громадсько-політичні зміни, що відбуваються у суспільстві; по-друге, дві різні нації і культури у спільній Європейській сім'ї завжди мають спільні корені, якщо навіть не в історичному, національному аспекті, то у літературному, людському – безперечно.

Література

1. Булаховський Л. А. Вибрані праці в п'яти томах / Л. А. Булаховський том другий. – Київ : Наукова Думка, 1977. – 630 с.
2. Дзюба І. З криниці літ: тритомник / І. Дзюба. – Київ : Обереги : Гелікон, 2001. – 846 с.
3. Неділько О. Д. Звертання у поетичних творах Т. Шевченка / О. Д. Неділько // Т. Г. Шевченко і загальнонародські ідеали. Частина друга. – Одеса : Балтська районна друкарня, 1989. – С. 41-44.
4. Полнога Л. М. Ой ти, дівчино, ясна зоре! / Л. М. Полнога // Культура слова. – Київ : Наукова Думка, 1984. – С. 70-73.
5. Шахова К. А. Шандор Петефі / К. А. Шахова. – Київ : Дніпро, 1972. – 214 с.
6. Шевченко Т. Кобзар / Т. Шевченко. – Київ : Дніпро, 1976. – 598 с.
7. Шевченко Т. Кобзар / Т. Шевченко. – Київ : Радянська Школа, 1983. – 607 с.
8. Deme László. – Nyelvi illemtan / László Deme, László Grétsy, Imre Wacha szerk. – Budapest : Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó, 1987. – 510 о.
9. Deme László. Nyelvhasználati feltételek nemzeti és nemzetiségi körülmények között / László Deme // Nyr. 117. évf. 4. szám 1993. – 470-473. о.
10. Elekfi László. Petőfi verseinek mondattani és formai felépítése / László Elekfi. – Budapest : Akadémiai Kiadó, 1986. – 495 о.
11. Fekete Sándor. Petőfi romantikájának forrásai / Sándor Fekete. – Budapest : Akadémiai Kiadó, 1972. – 156 о.
12. Illyés Gyula. Tűz vagyok / Gyula Illyés. – Budapest : Móra, 1971. – 291 о.
13. Imre Lajos. A műfaj kérdései Petőfi 1848 – 1849-es lírájában / Lajos Imre // Pándi Pál, Tóth Dezső szerk. Tanulmányok Petőfiről. Irodalomtörténeti könyvtár. – Budapest : Akadémiai Kiadó, 1962. – 397-467 о.
14. Kiss Jenő. Társadalom és nyelvhasználat / Kiss Jenő. – Budapest : Nemzeti Tankönyvkiadó, 1995. – 318 о.
15. Margócsy István. Petőfi Sándor / István Margócsy. – Budapest : Új Mandátum Könyvkiadó, 1998. – 253 о.
16. Gráf Rezső. A megszólítás és formái / Rezső Gráf // László Deme, László Grétsy, Imre Wacha szerk. Nyelvi illemtan. – Budapest : Ifjúsági Lap- és Könyvkiadó, 1987. – 128 –150. о.
17. Pándi Pál – Pálmai Kálmán. Petőfi Sándor / Pál Pándai – Kálmán Pálmai. – Budapest : Gondolat Kiadó, 1973. – 332 о.

18. Petőfi Sándor. Petőfi Sándor összes művei, versek 1842–1846 / Sándor Petőfi. – Budapest : Szépirodalmi Könyvkiadó, 1955. – 623 o.
19. Petőfi Sándor. Petőfi Sándor összes költeményei I–II kötet / Sándor Petőfi. – Budapest : Szépirodalmi Könyvkiadó, 1966. – 516, 582 o.
20. Schöpflin Aladár. Válogatott tanulmányok / Aladár Schöpflin. – Budapest : Szépirodalmi könyvkiadó, 1967. – 650 o.

Диана Гульпа

ФОРМЫ ОБРАЩЕНИЯ В ПОЭЗИИ Т. ШЕВЧЕНКО И Ш. ПЕТЕФИ

Аннотация: В данной статье исследовано формы обращения в социолингвистическом аспекте в поэзии украинского поэта Т. Шевченка и венгерского поэта Ш. Петефи. Собранный материал систематизирован по схеме венгерского ученого, социолингвиста Графа Режева. Результаты исследования показали, что похожая историческая и общественная действительность отобразилась в поэзии Т. Шевченка и Ш. Петефи, чем и можно объяснить удивительное сходство, что наблюдаем в тематике, стилистике, проблематике их стихов, а также в выборе форм обращения.

Ключевые слова: формы обращения, социолингвистика, речевой этикет, коммуникация.

Diana Hulpa

GREETING FORMS IN THE POETRY T. SHEVCHENKO AND PETOFI S.

Summary: The article analyses the sociolinguistic aspects of greeting forms in the poetry of the Ukrainian poet T. Shevchenko and Hungarian poet Petofi S. The collected material is systematized according to the principle of the Hungarian sociolinguist Graf Rezhev. Results of the study showed that the similar history and community is displayed on the poetry of both poets. This fact could explain the marvellous similarity in the themes, style, problems of the poems, as well as in the choice of greeting forms.

Key words: greeting forms, sociolinguistics, communication, similarity and difference in greeting forms.

Стаття надійшла до редакції 20.12.2013 р.

Гульпа Діана Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри угорської філології Ужгородського національного університету.